

نقد تطبیقی ساختار روایی و محتوایی خسرو
و شیرین نظامی و رامایانا ملامسیح پانی پتی

چکیده :

نظامی گنجوی از جمله **شاعران** طراز اول ایران در زمینه ادبیات غنایی است. خمسه وی از زمان حیاتش در بسیاری از کشورهای مجاور از جمله هندوستان دارای شهرت و آوازه بسیاری بود. استقبال از نظیره نویسی از آثار وی به کرات به شیوه های مختلف انجام گرفت. محبوبیت نظامی در سرزمین هند سبب گردید که ملامسیح پانی پتی حماسه هندی رامایانا را در راستای داستان های غنایی نظامی به خصوص خسرو و شیرین به نظم درآورد. این جستار به شیوه کتابخانه ای به بررسی و تحلیل دو داستان منظوم خسرو و شیرین نظامی و رامایانای ملامسیح پانی پتی پرداخته است تا میزان تاثیرپذیری و همسان سازی رامایانای ملامسیح پانی پتی از منظومه های غنایی نظامی به خصوص خسرو و شیرین نظامی گنجوی مشخص گردد و زوایا تشابه و اشتراک ساختاری و، نشانه های اثرپذیری دو اثر و همچنین تشابه شخصیتی دو نویسنده مورد مذاقه و بررسی قرار گیرد.

کلیدواژه : نظامی، خسرو و شیرین، ملامسیح پانی پتی، رامایانا.

مقدمه :

دو ملت ایران و هند در طول تاریخ در زمینه های فرهنگی، اجتماعی، ادبی و تاریخی دارای اشتراکات بسیاری هستند که نمونه بارز آن در دوره شاهان گورکانی نمود یافته است. از جمله آثار وزین این دوره که بارها به شیوه های گوناگون نشر یافت،

رامایانا است. این اثر حماسی که از ارکان مهم ادبیات حماسی سرزمین هند که در حدود سال ۴۰۰ سال پیش از میلاد تا سال دویست پس از میلاد نگاشته شده است، علاوه بر مضامین رزمی دارای داستان‌ها و آموزه‌های حکیمان و دانشمندان هند و همچنین به دیدگاه‌های فلسفی و دینی آنها نیز پرداخته است. این اثر را به والمیکی نسبت داده اند، که به صورت شهودی و الهامی آن را سروده است. بعدها تلسی داس (Tulsu Dasa) در حدود سال ۱۵۳۲ تا ۱۶۲۳ می‌زیست، این اثر را از سانسکریت به نظم زبان هندی درآورده است. رامایانا دارای بیست و چهار هزار بیت (اشکوکا) است، که از لحاظ میزان حجم به مراتب کمتر از مهابهاراتا است. در سال ۹۹۲ هجری برابر ۱۵۸۴ میلادی عبدالقادر بدوائونی به دستور اکبرشاه گورکانی کتاب رامایانا را از سانسکریت به زبان فارسی ترجمه کرد. در زمان پسرش، جهانگیر شاه دوبار توسط ملامسیح پانی پتی به نظم درآمد.

نظامی و آثار وی از زمان حیاتش در ایران و کشورهای مجاور دارای شهرت و آوازه بسیاری بود و شاعران بسیاری به پیروی از وی به سرایش منظومه و مثنوی‌های او پرداختند و نظیره نویسی بسیاری که شامل تمام یا بخشی از خمسه او بود، به نگارش درآمده است. در عصر شاهان گورکانی هند، خمسه نظامی به کرات و به شیوه‌های گوناگون مورد استقبال شاعران و نویسندگان واقع شد بدین جهت ملامسیح با توجه به محبوبیت نظامی، منظومه حماسی رامایانا را تحت تاثیر منظومه غنایی وی به نظم درآورد. گرچه از دیدگاه داستان پردازی تفاوت‌های وجود دارد، اما ملامسیح برآن شد، که حماسه هندی رامایانا را در راستای داستان‌های غنایی نظامی به خصوص خسرو و شیرین به نظم درآورد و در این زمینه به موفقیت‌های نایل گشت.

در باب پیشینه این بحث، تحقیقی با رویکرد بررسی تطبیقی و تحلیلی میان آثار نظامی گنجوی و منظومه رامایانای ملامسیح اثری مشاهده نشده است؛ پژوهش‌های محدودی در زمینه اساطیر هند انجام شده که از جمله آن: «بررسی جایگاه زن در رامایانای والمیکی و ملامسیح پانی پتی» از لیلا بادامیان و صفاری، در فصلنامه تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی (دهخدا)؛ «جلوه‌های عرفان نظری در حماسه‌های منظوم فارسی رامایانا» از پریسا سلطانی و کهدویی و خدادادی در فصلنامه مطالعات شبه قاره و همچنین پایان نامه‌هایی با عنوان «سیمای زن در شاهنامه و رامایانا» نوشته اکرم زاهدی از دانشگاه لرستان و موضوع «بررسی تطبیقی زنان شاهنامه و دوحماسه بزرگ هندوستان رامایانا و مه‌ایهاراتا» نوشته ماه نور سید، دانشگاه بوعلی سینا هستند. در این راستا، پرسشی که در مقاله حاضر مطرح می‌شود، این است که آیا میان منظومه حماسی رامایانای ملامسیح و منظومه‌های غنایی نظامی گنجوی به خصوص خسرو و شیرین تشابهاتی وجود دارد؟ ملامسیح در نظم رامایانا در جهت همسان سازی با خسرو و شیرین به چه شیوه دست یازیده است؟

برای پاسخگویی به این پرسش، ابتدا به روش کتابخانه‌ای و با روش تحلیلی-تطبیقی به بررسی و تحلیل دو داستان منظوم رامایانای ملامسیح و، خسرو و شیرین نظامی پرداختیم؛ جهت روشنی زوایای دقیق داستان و چگونگی برداشت ملامسیح از حماسه هندی، نسخه رامایانای والمیکی [مترجمان امرسنگه، امرپرکاش] مورد مطالعه قرار گرفت تا میزان تاثیرپذیری و همسان سازی رامایانای ملامسیح پانی پتی با خسرو و شیرین نظامی گنجوی مشخص گردد. امید است که این جستار، تمهیدی برای پژوهش‌های دیگر در این زمینه گردد.

-مبانی تحقیق:

در مورد زندگی ملا شیخ سعدالله متخلص به مسیح اطلاعات دقیقی در دست نیست. گرچه او را از قصبه پانی پتی می‌دانند (سراج الدین خان آرزو)، و برخی (لچمن نارایان شفق اورنگ آبادی در تذکره گل رعنا) او را به کیرانی از مناطق سهارانپور منتسب می‌کنند؛ در تذکره کلمات الشعراء آمده که «وی تا دوازده سالگی به منظور فراگیری ادبیات سانسکریت در بنارس زندگی می‌کرد (عابدی، ؟، ۳۳۹)؛ ملامسیح در زمان جهانگیرشاه و شاهجهان به سر می‌برد، با وجود ارادت، مجذوب دربار نشد، بدین سبب صاحب شهرت و نام نگردید. در مقدمه منظومه رامایانا از جهانگیرشاه یاد میکند. (پانی پتی، ۲۰۰۹: ۴۸) نسخه خطی رامایانای منظوم ملامسیح در سال ۱۸۹۹ در مطبعه منشی نولکشور لکهنو به چاپ سنگی رسیده و دارای ۵۳۰۷ بیت است. وی به خاطر سرایش منظومه رامایانا از سوی متحجران و متعصبان به کفر و الحاد متهم گردید، بدین سبب برای رفع آن، اقدام به سرایش مثنوی «پیغمبرنامه» در بیست هزار بیت کرد. در تذکره «همیشه بهار» آمده: «مسیحی شاعر صاحب قدرت و معنی یاب و عالی فطرت بود». در تذکره یدبضا نیز تاکید می‌شود که «شاعری بوده دقیقه شناس مسیحا انفاس، نطق روح افزایش همرنگ نسیم چمن». سرخوش در کلمات الشعراء وی را «از امرای صاحب سخن عهد جهانگیری بود. در معنی یابی یدبضا داشت. بسیار خوش فکر است» (سرخوش، ۱۳۸۹: ۱۷۵)، در مجمع النفایس ذکر گردید که «وی بسیار تلاش معانی نمود...». (پانی پتی، ۲۰۰۹: ۲۷۱). ملامسیح در نسخه منظوم رامایانا به صراحت از تاثیرپذیری اثرش از نظامی گنجوی و امیرخسرو دهلوی یاد می‌کند. (همان: ۵۴).

-بحث:

-وجه تشابه نظامی گنجوی و ملامسیح پانی پتی:

خسرو و شیرین نظامی و رامایانا ملامسیح به عنوان دو اثر روایی از لحاظ ساختار و جایگاه نقش راوی در آفرینش اثر، قابلیت تطبیق و تحلیل را دارد. از آنجا که در هر اثر هنری انعکاسی از شخصیت هنرمند را می‌توان یافت و در حقیقت، روشن‌ترین و واقعی‌ترین تصویر چهره هر هنرمند در اثر هنری اوست، بنابراین ابتدا به اشتراکات و شباهت‌های زندگی نظامی گنجوی و ملامسیح می‌پردازیم:

-شیدایی و شیف‌تگی در عشق مجازی:

مثنوی خسرو و شیرین نظامی گنجوی متأثر از دوران خوش‌زندگی با همسرش آفاق است که در جوانی چشم از جهان فرو بست. نظامی به همسران خود احساسات لطیف و علاقه و محبتی خاص داشت. این امر را می‌توان در مثنوی‌های عاشقانه او و مضامین دقیق و خیالات باریک‌وی یافت. (نظامی، ۱۳۷۴: ۱۴۲)؛ با توجه به منظومه رامایانای ملامسیح و بیان سوز و گداز عاشقانه که بین رام و سیتا وجود داشت، می‌توان دریافت که وی از لطایف و دقایق عشق و، کارآموزگی در فن عاشقی بی‌نصیب نبود و از عشق پرماجرا به دختری هندو حکایت دارد. (مقدمه رامایانای ملامسیح، ۲۷)

-تقدیم دو اثر منظوم به شاه زمان:

تشویق ادبا و نویسندگان این دوره توسط شاهان گورکانی از جمله جهانگیرشاه سبب نگارش آثار ادبی از جمله نظم رامایانا گردید. «پیشینه فرهنگی ادبی شاهان گورکانی هند بخصوص اکبرشاه و جهانگیرشاه، تسلط آنان به فرهنگ و زبان فارسی، سخندانی، سخن‌سنجی، علاقه و در نهایت توجه ویژه و مستقیم او به

شعر فارسی و شاعران فارسی سُرّا از عوامل اصلی رواج زبان و ادب فارسی در شبه قاره آن عصر بوده است» (صادقی نقدعلی علیا؛ امامی، ۱۳۷۹: ۷۹). نظامی نیز «منظومه خسرو و شیرین خویش را به اتابک شمس الدین محمدپهلوان بن ایلدگز (۸۵۱-۵۶۸ ه.ق) و بعدها نیز نام «طغرل بن ارسلان سلجوقی (۵۹۰-۵۷۳) و قزل ارسلان ایلدگز (۵۸۱-۵۸۷) در منظومه آورده است» (صفا، ۱۳۶۶: ۸۰۲/۲)

- مراوده و دوستی صمیمانه دو شاعر با معاصران:

مابین خاقانی و نظامی روابط دوستانه و صمیمانه برقرار بود آن دو نزدیک به ده سال اختلاف سنی داشته اند و خاقانی مسن تر نظامی بوده، در سفر حج با هم همراه شده اند و قراری می‌گذارند، دایر بر این که هر یک که زودتر از دیگری درگذشت، شخص دوم مرثیه ای در رثای فرد درگذشته بسراید و نظامی از درگذشت خاقانی چنین سروده:

همی گفتم که خاقانی دریغا گوی من باشد دریغا من
شدم آخر دریغا گوی (خاقانی)

از جمله نکات درخور توجه زندگی پانی پتی، روابط حسنۀ وی با شاعران و ادبای معاصر است. «شیدا، صایب و مقرب خان از دوستان نزدیک وی به شمار می رفتند» (مقدمه رامایانا ملامسیح، ۲۰۰۹: ۲۵).

-عدم گرایش دو شاعر به دربار شاهان:

از فحوای کلام و اشعار نظامی می‌توان به وارسنگی و آزادگی بدور از وابستگی به دربار شاهان پی برد. وی همواره به زهد و گوشه گیری و آزادگی می‌زیست. وی در مقدمه کتاب خسرو و شیرین به شیوۀ معمول زمانه اش به ستایش طغرل ارسلان و شمس الدین ایلدگز می پردازد.

ملامسیح با وجود مدح صفات نیک جهانگیرشاه در مقدمه رامایانا، از دربار و همراهی با آنان امتناع می کرد، و این امر خود دلیلی بر ابهام زندگانی و حیات وی است. با وجود تبلیغ گسترده ایده «صلح کل» یا «دین الهی» در دوران جهانگیرشاه، ملامسیح بر عقاید دینی خود استوار و مستحکم بود. وی در نظم رامایانا دوبار از اصطلاح «صلح کل» به مفهوم صلح و آرامش و آشتی استفاده کرده است. (پانی پتی، ۲۰۰۹: ۱۰۶ و ۱۹۳)

-اشتراکات ساختاری دو داستان خسرو و شیرین نظامی و منظومه رامایانای ملامسیح :

- هر دو اثر غنایی و عاشقانه در قالب مثنوی و در بحر هزج مسدس مقصور محذوف سروده شده و به طور تقریبی از لحاظ تعداد ابیات (خسرو و شیرین ۶۵۰۰ و رامایانا ۵۳۰۷ بیت) نزدیک هستند.

-هر دو داستان وحدت موضوعی داشته و عاشق و معشوق مدتی بعد از دوری به وصال هم می رسند، و مدت زمان وصال معاشیق آنان کوتاه است.

-در هر دو داستان پدر خسروپرویز و پدر رام با نذر و نیاز و تضرع و صدقه دادن و قربانی کردن بعد از مدتی طولانی صاحب فرزند شدند. (نظامی، ۱۳۷۴: ۱۴۷) و (پانی پتی، ۲۰۰۹: ۵۸)

-شروع هر دو اثر یکسان است. دو نویسنده بعد از ستایش خداوند، نعت پیامبر اکرم و مدح شاه زمانه و در کنار آن به مواردی دیگر مانند: مذمت حساد (در لیلی و مجنون نظامی آمده) و منکران و توصیف شب معراج (در خسرو و شیرین نظامی در پایان داستان ذکر گردید) دارای تشابه هستند. نظامی گنجوی در مقدمه

منظومه لیلی و مجنون در شکایت حسودان و منکران فصلی مبسوط آورده است. (ر.ک. نظامی، ۱۳۷۴: ۴۵۹)؛ ملامسیح نیز در مقدمه رامایانا در «مذمت حُساد» که وی به واسطه نظم رامایانا به کفر متهم می‌کنند، سخن سرایی می‌کند. (پانی پتی، ۲۰۰۹: ۵۲)

-هر دو داستان عاشق و معشوق از طبقه مرفه بودند، پایان هر دو داستان غم انگیز است. به دنبال مرگ یکی از معاشیق، دیگری طلب مرگ می‌کند و بعد از مدتی از زندگی دست می‌شوید. شیرین نیز در هنگام دخمه نهادن جسد خسرو با دشنه به زندگی خود پایان می‌دهد. (نظامی، ۱۳۷۴: ۳۴۷)؛ در رامایانا نیز، بعد از فرو رفتن سیتا در زمین، رام نیز بیقرار و سرگشته، به کوه پناه می‌برد و بعد آن کسی از او خبری ندارد. (پانی پتی، ۲۰۰۹: ۴۹)

-اشتراک در روایت ادبی و تاریخی اثر:

در نظم خسرو و شیرین نظامی، شخصیت‌های تاریخی در قالب روایت داستانی برای مخاطب بازگو می‌شود. و در واقع قسمت‌های از این اثر ساخته ذهن خلاق نظامی است، که در لابلای آن اطلاعات تاریخی هم گنجانده شده است. «خسرو و شیرین نظامی، منظومه عاشقانه خسروپرویز، پادشاه ساسانی با شیرین شاهزاده ارمنی، برادرزاده بانوی ارمن است، که بنابر دریافت آرتور کریستن سن، ظاهراً از داستان‌های اواخر عهد ساسانی بوده و در کتاب‌هایی مانند: المحاسن و الاضداد جاحظ، غرر السیر ثعالبی، تاریخ بلعمی و شاهنامه فردوسی نیز مذکور است» (رضایی اردانی، ۱۳۸۷: ۹۸). ؛ رامایانا نیز برگرفته از حماسه دیرین مردم هند باستان است که با افسانه در آمیخته شده است. «هنگامی که آریاییان به هند رفتند سکنه اصلی آنجا را شکست دادند و بیشتر آنان را از نواحی شمال به جنوب راندند و به تدریج

بر قسمت اعظم هند استیلا یافتند» (ریگ ودا مقدمه جلالی نائینی برگزیده ریگ ودا - ۱۳۶۷: ۲).؛ در واقع رامایانا سرگذشت نفوذ شمال هند بر جنوب آن است (سن، ۱۳۵۴: ۱۰۷)؛ «البته این امکان وجود دارد که بسیاری از بخش های این حماسه، از زمانهای دورتر سینه به سینه منتقل شده باشند، تا آنکه در حدود قرن سوم میلادی موجبات خلق حماسه رامایانا توسط والمیکی فراهم شده باشد» (ادهم، ۱۳۹۲: ۳).

-اشتراک در ساختار شخصیت دو اثر:

داستان خسرو و شیرین نظامی و رامایانای پانی پتی شخصیت هر دو داستان پویا و متحول دارند، که در اثر وقوع حوادث و اتفاقات، دگرگون می‌گردد و هرچند در داستان خسرو و شیرین عشق در ابتدا آمیخته با هوس و شهوت است، اما به تدریج جنبه روحانی گرفته و از آرایش‌ها پاک می‌گردد. عشق رام و سیتا نیز مبرا از شک و شبهه می‌گردد. در کل شخصیت های هر دو داستان به تعالی اخلاقی می‌رسند.

-اشتراک در صحنه پردازی دو اثر:

در سراسر داستان فضای و محل سکونت شخصیت ها با توصیف مناظر طبیعت و تفرجگاه ها ایران و هند بیان شده است. این امر در رامایانای والمیکی به کرات ذکر گردید. «به حوالی ترهت (Tirhut) که رسیدند، رونق و دلربایی سواد شهردیده هردو برادر محظوظ گردیدند. چاه ها و حوض ها و چمن ها بسیاری داشت که از بس صاف و شیرین و سرد بود، حوض ها به سنگ و جواهر آراسته، در او مرغان فراغت داشتند و صدای دل فزا در او می‌نمودند. اقسام گلها و دیگر در آن شکفته و نسیم صحرایی از هر طرف می‌ورزید. در آن به هر اطراف باغ ها پر از گل های رنگارنگ بسیار بود. جانوران پرنده در

آنجا سکونت داشتند. به خوش الحانی مسافر را مقیم می‌ساختند. (والمیکی، ۱۳۷۹: ۱۱۰)، ملامسیح پانی‌پتی نیز با وجود دخل و تصرفات در داستان رامایانا به توصیف مناظر و زیبایی‌های طبیعت هند می‌پردازد. (نظامی، ۱۳۷۴: ۱۵۹) و (پانی‌پتی، ۲۰۰۹: ۱۵۷)

-اشتراک در دخل و تصرف دو اثر:

نویسندگان هردو منظومه خسرو و شیرین نظامی و رامایانای ملامسیح پانی‌پتی در سرایش منظومه خویش تصرفات شاعرانه کردند. هر دو اثر روایتگر داستانی عاشقانه که در فضای اشرافی رخ داده و عشق همایونی که دارای کیفیت و ویژگی خاص و همچنین روابط و رفتارها و برخوردهای محیطی متناسب آن برخوردار است. «نظامی با استفاده از خواننده‌ها و شنیده‌ها و مشاهدات خویش و به مدد وسعت تخیل و قدرت تعبیری که داشته در سرودن این منظومه و تجسم فضای داستان و تقریر صورت برونی و احوال درونی قهرمانان و واکنش آنان در برابر حوادث و با یکدیگر توفیق تمام یافته است» (یوسفی، ۱۳۸۶: ۱۷۳)؛ گرچه ملامسیح از لحاظ پردازش و تصرفات شاعرانه به مانند نظامی نیست، اما ملامسیح نیز در بیان داستان رامایانا سعی کرد، که الگوی نظامی در سرایش خسرو و شیرین را پیاده نماید، بدین جهت در داستان دخل و تصرفات شاعرانه انجام داد، که همسو با نظامی است.

-اشتراک راوی و زاویه دید در دو اثر:

هر دو داستان خسرو و شیرین نظامی و رامایانای ملامسیح، از دیدگاه راوی دانای کل روایت شده؛ راوی، شخصیت‌ها را از تمام زوایا می‌بیند و خصایل و ویژگی‌های ظاهری، باورها و عقاید و احساسات آنها را بیان می‌کند. «نظامی ضمن بیان داستان، مطالب زیادی درباره

موضوعات مختلف می‌سراید، که تأثیری در پیشرفت و راهبرد روایت ندارد در نظامی ابیات تحت عنوان ساقی نامه و پند و اندرز آمده است» (سام خانیانی، ۱۳۹۰: ۱۱۳). ملامسیح نیز به تبع وی، در اثر خویش به بیان توصیفاتی می‌پردازد، که در راستای داستان تأثیری ندارد مانند: «در صفت ماهتابی ۶۸ بیت»، آمدن فصل بهار در ۹۰ بیت». (پانی پتی، ۲۰۰۹: ۱۴۳ و ۱۵۷)؛ اما راوی رامایانای والمیکی دانای کل خنثی است، کمتر خود را در داستان نشان می‌دهد و مانند شخص سوم عینی، بیطرفانه تنها به گزارش رویدادها اکتفا می‌کند و به ندرت از باورها و ذهنیت خود بیان می‌کند. راوی در این شیوه ناظرگفتگوی میان شخصیت های داستان است و از بیرون حرکات آنان را می بیند و بر گفتگوی تسلط دارد و هر آنچه که در درون و ذهن آنان می گذرد، آگاه است.

- اشتراک در ادب بیان در توصیفات روابط عاشقانه:

نظامی گنجوی در منظومه های غنایی عاشقانه خویش شرط ادب و نزاکت را به غایت رعایت کرده، و «همواره به اصول اخلاقی پایبند بوده و در سروده هایش بی پرده سخن نگفته است» (ثروت، ۱۳۷۰: ۴۷)؛ در قسمت «زفاف خسرو و شیرین» نظامی کمال ادب و متانت را در لفافه تشبیه و استعاره های بدیع نشان داده است. (ر.ک. نظامی، ۱۳۷۴: ۳۲۸)، ملامسیح نیز به تبعیت از نظامی در بیان «آوردن رام (Ramachandra) سیتا (Sita) را در آوده (A-Vadhyā) و به خانه خود نشستن با یکدیگر» به زیبای به وصال آن دو اشاره می‌کند. (ر.ک. پانی پتی، ۲۰۰۹: ۸۷)

- اشتراک در ارایه مفاهیم غنایی و تعلیمی در دو اثر:

این دو اثر با وجودی که در ژانر غنایی قرار دارند، اما در لابه لای آن مملو از مفاهیم تعلیمی و اخلاقی است. «یکی از ارکان استوار ماندگاری و جاودانگی یک اثر در مشرق زمین تأکید بر اصول و آموزه‌های پندگونه و اخلاقی است» (یلمه‌ها، ۱۳۹۰: ۱۵۵). «با بررسی ابیات منظومه خسرو و شیرین مشخص شد از مجموع ۶۵۰۰ بیت، ۶۰۰ بیت درونمایه تعلیمی دارد که این تعداد نشان دهنده اهمیت و ارزش بُعد تعلیمی اثر برای شاعر است» (امیرپور، فرزانه؛ روضاتیان سیده مریم و حسین آقاحسینی ۱۳۹۵: ۶۱). (نظامی، ۱۳۷۴: ۱۷۸)؛ در سراسر کتاب رامایانا والمیکی مسایل تعلیمی و اخلاقی به کرات عنوان گردید. (والمیکی، ۱۳۷۹: ۳۵۹ و ۵۱۳)؛ «ملا مسیح به زیبایی توانست محتوای رامایانای منثور را در ظرف و قالب اسلام ریخته و با مفاهیم و اصطلاحاتی که در دین اسلام؛ چه در قرآن، چه در عرفان اسلامی وجود دارد آن را بازنویسی و به نظم درآورده است که این امر جذابیت روایت را دو چندان کرده است» (بادامیان، لیلا؛ صفاری؛ ۱۳۹۹).؛ ملامسیح از زبان قهرمانان به زیبایی به مسایل تعلیمی و اخلاقی اشاره می‌کند. (پانی پتی، ۲۰۰۹: ۲۰۳ و ۵۱۳ و ۱۹۵)

- اشتراک در بیان توصیف:

توصیف مجالس بزم و وصف عیش و سرور و نوازندگی و ... در هر دو اثر آورده شده، و با توجه به موضوع غنایی خسرو و شیرین مجالس بزم در آن بیشتر آمده است (ر.ک. نظامی، ۱۳۷۴: ۸۲)؛ توصیف مناظر و اشخاص [توصیف مشاطه‌گری برای سیتا «۸۳ص»، خلوت نشستن رام و سیتا «۸۶ص»، ...] در رامایانا پانی پتی بیشتر است. (همان: ۸۲)

- نشانه های اثرپذیری منظومه رامایانای مسیح پانی پتی از منظومه خسرو و شیرین نظامی:

- از جمله مواردی که مبین اثرپذیری ملامسیح پانی پتی از نظامی است، اضافه کردن و یا تغییر دادن داستان رامایانا در راستای داستان خسرو و شیرین نظامی است. مانند قسمت «دیدن خسرو شیرین را در چشمه سار» در نظامی، که ملامسیح نیز برابر رامایانای منظومش «غسل کردن سیتا در آب گنگ» آورده، گرچه این قسمت در نسخه اصلی رامایانا والمیکی نیامده، که از جمله دخل و تصرفات ملامسیح پانی پتی است، که جهت همسانی با خسرو و شیرین نظامی اضافه کرده است. (نظامی، ۱۳۷۴ : ۱۰۷) و (پانی پتی، ۲۰۰۹ : ۹۳)

-قسمت دیگر از رامایانا ملامسیح مربوط به «بیان کردن سرپ نکا (Srepe neka) [خواهرراون]، حُسن سیتا را برای راون و عاشق شدن راون» که این امر با قسمت «حکایت کردن شاپور از شیرین و شبیدیز» در داستان خسرو و شیرین نظامی شباهت دارد (نظامی، ۱۳۷۴ : ۱۵۲)؛ در نسخه اصلی رامایانای والمیکی شورپانکها (Shurpanakha) در یک جمله به توصیف سیتا می پردازد (والمیکی، ۱۳۷۹ : ۲۳۷). در حالی که در رامایانای ملامسیح پانی پتی به تفصیل در سی و پنج بیت در مورد زیبایی‌های سیتا آمده است. (پانی پتی، ۲۰۰۹ : ۱۱۶)

-از دیگر موارد دخل و تصرف ملامسیح در همسانی با نظامی این است، که در خسرو و شیرین «نالیدن شیرین در جدایی خسرو» که نظامی در شصت و یک بیت به زیبایی بیان کرده (نظامی، ۱۳۷۴ : ۲۱۴)، در رامایانای منظوم نیز، قسمتی که راون (Ravana) سیتا را می دزد و به جریزه خود می برد، در قسمت «در بیان احوال سیتا» ملامسیح به شیوه اطناب در شصت و دو بیت به بیان گریه و زاری سیتا در جدایی از رام می پردازد (ر.ک. پانی پتی، ۲۰۰۹ : ۱۳۷)، شایان توجه است، که این موضوع در نسخه

اصلی والمیکی در چند سطر بیان شده است.
(والمیکی، ۱۳۷۹: ۲۹۱)

-در رامایانای منظوم مسیح قسمتی به «دیدن حوض پرآب و نیلوفر و چیدن گل‌ها توسط رام و سیتا با یکدیگر» اشاره دارد، در این قسمت ملامسیح به زیبای به توصیف زیبای طبیعت و خوشگذرانی دو دل داده می‌پردازد. (همان: ۱۰۷)، این قسمت از داستان، در رامایانای والمیکی نیامده است. در حالی که ملامسیح این قسمت از داستان را همسو با قسمت «بهار و عیش خسرو و شیرین» نظامی آورده است. (نظامی، ۱۳۷۴: ۱۹۳)

-ملامسیح در راستای همسان سازی با داستان خسرو و شیرین بدین شیوه عمل کرد که بسوامتر (Basvamatra) زاهد با توصیف حقیقت سیتا، مشوق و محرک رام به سرزمین پدر سیتا شد، همان گونه که شاپور با توصیف زیبای‌های شیرین مشوق و محرک خسرو به عشق شیرین می شود (نظامی، ۱۳۷۴: ۱۵۴). در نسخه رامایانای والمیکی در مورد رام و سیتا آمده، که لکشمی (Lakshman) (برادر رام) خواهان دیدن شهر متهالا (Mathala) (قلمرو پدر سیتا) می‌شود و برای اینکار از زاهد اجازه می‌گیرند و با ورود آنان، سیتا بنابر ضرب المثل معروف که «گوش‌ها قبل چشم‌ها عاشق می شوند»؛ برحسب تعاریف مصاحبش به عشق رام گرفتار می‌شود. (پانی پتی، ۲۰۰۹: ۷۹)

-از دیگر وجوه همسانی دو منظومه آن است که در مثنوی خسرو و شیرین در شرح «تنها ماندن شیرین و زاری کردن او» که نظامی با ابیاتی زیبا حس تنهایی وی را که همراه با اضطراب است، به مخاطب می نمایاند. (نظامی، ۱۳۷۴: ۲۷۲)؛ ملامسیح نیز در (۵۳ بیت) به بیان اخراج سیتا توسط رام و تنهایی و «حیران شدن سیتا در

بیابان و سراسیمه شدن او و با گریه و زاری در آمدن»
 او پرداخته است. (پانی پتی، ۲۰۰۹: ۲۵۶)
 در جدول ذیل به جمع بندی تشابهات و اشتراکات دو اثر
 اشاره می شود.

تشبیه ساختار	* تشبیه محتوایی	تشبیه نویسندگانه
قالب، وزن، تعد ابیات	غسل سیتا در آب گنگ و دیدن رام برابر با دیدن خسرو چشمه سار	شیدایی و شیفتگی در مرافقه و دوستی صمیمانه با شاعران هم عصر
موضوع غنایی (دوری)	توصیف حسن سیتا از زبان خواه برابر با حکایت کردن شاپور شب‌دیز	تقدیم اثر به شاه بزرگ
تشابه داستان (نذر و تضرع همراه با صدقه دادن)	دوری سیتا از رام و ناله و در غم فراق رام برابر نالیدن شیرین در خسرو	مرافقه و دوستی صمیمانه با شاعران هم عصر
تشابه در چگونگی مقدمه دو اثر	دیدن حوض پر آب و نیلوفر و چ توسط رام و سیتا برابر با ق عیش خسرو و شیرین مرغزار	عدم گرایش و عدم وابسته دو شاعران به دربار
یکسانی طبقات اجتماعی و فرجام مشابه اثر	توصیف زاهد زیبایی سیتا و حر سرزمین پدر سیتا برابر با زیبایی شیرین که محرک خسرو به سرگردید.	
پویایی شخصیت دو	اخراج سیتا توسط رام و تن اضطراب او در بیابان برابر ماندن شیرین و زاری او	
صحنه پردازی و توصیف طبیعت هند و ایران		

*تشابه محتوایی: منظور مضامینی است که در رامایانای
 والمیکی نیامده، اما ملامسیح این قسمت را در راستای
 همسویی با خسرو و شیرین نظامی آورده است.
 نتیجه:

محبوبیت نظامی در سرزمین هندوستان، سبب گردید که
 بسیاری از شاعران به تاسی از وی به نظم منظومه
 غنایی دست یازند. ملامسیح پانی پتی در دوران

جهانگیرشاه گورگانی به این امر اقدام کرد. وی با تلخیص و جرح و تعدیل اثر وزین و حجیم رامایانا آن را در راستای داستان های غنایی نظامی به خصوص خسرو و شیرین قرار داد و با حذف قسمت های زیادی از داستان رامایانای والمیکی توانست آن را به منظومه نظامی نزدیک گرداند. در واقع ملامسیح برداشتی آزاد از کتاب رامایانا والمیکی انجام داد و تا حدود زیادی در این امر توفیق یافت و توانست به خوبی از عهده کار برآید.

منابع و مآخذ:

کتب:

-پانی پتی، ملا مسیح. (۲۰۰۹). رامایانا (نسخه منظوم) به اهتمام سید عبدالحمید ضیایی و سید محمدیونس جعفری، دهلی نو: مرکز تحقیقات فارسی راینی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.

-ثروت، منصور، (۱۳۷۰). گنجینه حکمت در آثار نظامی، تهران: انتشارات امیرکبیر.

- سرخوش لاهوری، محمد افضل بن محمد معصوم (۱۳۸۹). **کلمات الشعراء**، تصحیح علیرضا قزوه، تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.

-صفا، ذبیح اله. (۱۳۷۳). تاریخ ادبیات در ایران، ج دو، تهران: انتشارات فردوس.

-عابدی، امیرحسن، (?). داستان رامایانا در ادبیات فارسی، مجله مهر، ؟، صص ۳۴۵-۳۳۷. ؟

-علی خان، سراج الدین (آرزو) (۱۳۸۳). تذکره مجمع النفایس (ج ۱ و ۲ و ۳)، مصحح: زیب النساء علی خان،

حق تکثیر: پاکستان/اسلام آباد، انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان.

-نظامی گنجوی، الیاس بن محمد (۱۳۷۴). کلیات حکیم نظامی گنجوی، تصحیح وحید دستگردی، تهران: انتشارات راد.

-نورمحمدخان، مهر. (۱۳۷۲). جستاری در نفوذ نظامی در شبه قاره، ویراستار و گردآورنده: منصورت ثروت. جلد سوم. تبریز: دانشگاه تبریز. صص ۳۷۳-۳۶۹.

-والمیکی؛ ثلسی داس، (۱۳۷۹). رامایانا، کهن ترین متن حماسی، عاشقانه هند، مترجمان امرسنکھے، امرپرکاش، تهران: موسسه فرهنگی الست فردا.

مقالات:

-ادهم، نیما، (۱۳۹۲). «بررسی تطبیقی اهریمنان خشکی در شاهنامه فردوسی و حماسه رامایانا ادهم»، مجله ادبیات عرفانی و اسطوره شناختی، س ۹ ش ۳۲ پاییز، صص ۱۸-۱.

-امیرپور، فرزانه؛ روضاتیان سیده مریم و حسین آقاحسینی، (۱۳۹۵). «جایگاه خبر و انشای طلبی در انتقال اندیشه های تعلیمی خسرو و شیرین نظامی»، ادبیات تعلیمی، سال هشتم، شماره سی ام، تابستان، ۵۷-۸۶.

-بادامیان، لیلا؛ صفاری، نسترن (۱۳۹۹). بررسی جایگاه زن در رامایانای والمیکی و ملامسیح پانی پتی، تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی (دهخدا)، دوره ۱۵، شماره ۵۶، تابستان ۱۴۰۲، صص ۲۷-۴۸.

-رضایی اردانی، فضل الله (۱۳۸۷). نقد تحلیلی- تطبیقی خسرو و شیرین و لیلی و مجنون نظامی گنجوی»، ادب

غنایی دانشگاه سیستان و بلوچستان، سال ششم، شماره یازدهم، پاییز و زمستان، صص ۸۷-۱۱۲.

-سام خانیانی، علی اکبر. (۱۳۹۰). نقد تطبیقی ساختار روایی خسرو و شیرین نظامی و مثنوی پدومات، ادب غنایی دانشگاه سیستان و بلوچستان، سال نهم، شماره ی هفدهم، پاییز و زمستان.

-صادقی نقدعلی علیا، فاطمه؛ امامی، نصراله. (۱۳۷۹). رویکرد اکبرشاه گورکانی به شعر فارسی و شاعران فارسی سّرا شبه قاره هند، مطالعات شبه قاره دانشگاه سیستان و بلوچستان، سال دهم، شماره ۳۵، پاییز و زمستان، صص ۷۹-۹۸.

-یلمه ها، احمدرضا، (۱۳۹۰). بررسی تطبیقی اشعار تعلیمی فردوسی و حافظ، ادبیات تعلیمی دانشگاه آزاد اسلامی دهاقان. سال ۳. شماره ۱۱. صص ۱۵۳-۱۷۷.

Adham, Nima, (2012) "Comparative study of land demons in Ferdowsi's Shahnameh and Adham's Ramayana", Quarterly Journal of Mystical Literature and Cognitive Mythology, Fall 9, No. 32, pp. 1-18.

-Amirpour, Farzaneh; Seyedah Maryam Rouzatian and Hossein Agha Hosseini, (2015) "The place of news and essay writing in the transmission of educational ideas of Khosrow and Shirin Nizami", Scientific-Research Journal of Educational Literature, Year 8, Number 30, Summer 2015, 57-86.

-Pani Patti, Mulla Masih, Ramayana (poem version) (2009) by Seyyed Abdul Hamid Ziaee and Seyed Mohammad Younis Jafari, New Delhi:

Persian Research Center of Cultural Consultation of the Islamic Republic of Iran .

–Wealth, Mansour, (1991). A treasure of wisdom in military works, Tehran: Amirkabir Publications .

–Jahangirkhan Gorkani, Nuruddin Mohammad, (1980) Tuzak Jahangiri, by Mohammad Hashem, Tehran: Farhang Iran Foundation .

–Rezaei Ardani, Fazlullah (2007), "Analytical-Comparative Criticism of Khosrow, Shirin, Laili, and Majnoon Nizami Ganjavi", Sistan and Baluchistan University Lyric Literature Research Journal, 6th year, 11th issue, Fall and Winter, pp. 87-112 .

–Sam Khanyani, Ali Akbar. (2013) Comparative criticism of the narrative structure of Khosrow and Shirin Nizami and Pedumat's Masnavi, Sistan and Baluchistan University Lyric Literature Research Journal, 9th year, 17th issue, autumn and winter .

–Sarkhosh Lahori, Mohammad Afzal bin Mohammad Masoom (2010), Words of the poets, edited by Alireza Qazwa, Tehran: Library, Museum and Document Center of the Islamic Council .

–Sen, K. M. (1975). Hindu rituals. Translation: Askari Pashaei. Tehran: Jahan Kitab Publications .

–Sadeghi Naqd Ali Alia, Fatemeh; Emami, Nasraleh. (2000) Akbarshah Gorkani's approach to Persian poetry and Persian poets of the Indian subcontinent, Sistan and Baluchistan University's Subcontinental Studies Quarterly, 10th year, number 35, autumn and winter, pp. 79-98 .

–Safa, Zabih Elah. (1994). History of literature in Iran, vol. 2, Tehran: Ferdous Publications.

–Abdi, Amirhassan, (?) Ramayana story in Persian literature, Mehr magazine, ? , pp. 345-337? .

–Ali Khan, Sirajuddin (Arzo) (2004), Majmam Al-Nafais Tazkira (Vol. 1, 2, 3), proofreader: Zeib al-Nisa Ali Khan, Copyright: Pakistan/Islamabad, Iran and Pakistan Persian Research Center Publications .

Ferdowsi, Abulqasem. Shahnameh, (2009). By the effort of Saeed Hamidian, Tehran: Nosh Ghatrah .

?–An excerpt from the Rig Veda. (1988). Translated by Seyyed Mohammad Reza Jalali Naini. second edition. Tehran: Azhar Publishing House . .

–Mandanipour, Shahriar. (2003). Shahrazad's book of ghosts, Tehran: Phoenix .

–Nizami Ganjavi, Elias bin Mohammad (1995). General knowledge of Hakim Nizami Ganjavi, revised by Vahid Dastgardi, Tehran: Rad Publications .

–Noor Mohammad Khan, Mehr. (1993). An inquiry into military influence in the subcontinent, editor and compiler: Mansoort Sarwat. Volume III. Tabriz: Tabriz University. pp. 373-369 .

–Valmiki; Tulsi Das, (2000). Ramayana, the oldest epic text, the romance of India, translated by Amrsankehe, Amrprakash, Tehran: Elest Farda Cultural Institute .

–Hashempour Sobhani, Tawfiq, (1993). A look at the history of Persian literature in India, Tehran: Ni.

Yilmeha, Ahmad Reza, (2018). "Comparative study of didactic poems of Ferdowsi and Hafez", research journal of didactic literature of Dahaghan Islamic Azad University. Year 3. Number 11. pp. 153-177 .

- Yousefi, Gholamhossein (2007). Cheshme Ya Roshan, Tehran: Scientific Publications.

Comparative criticism of the narrative structure and content of Khosrow and Shirin Nizami and Ramayana Malamsih Pani PattiAbstract :

Nezami Ganjavi is one of the leading poets of Iran in the field of lyrical literature. His khumsa has been famous in many neighboring countries, including India, since his lifetime. Poetry of his works was welcomed many times in different ways. The Nezami popularity in the land of India led Mullah Masih Panetti to organize the Indian epic Ramayana in line with Nezami lyrical stories, especially of Khosrow and Shirin. This article examines and analyzes the two stories of Khosrow and Shirin Nezami and the Ramayana of Mullah Masih Panipati in a library manner in order to determine the degree of influence and similarity of the Ramayana of Mullah Masih Paniti Peti of Nezami lyrical poems, especially Khosrow and Shirin Nezami Ganjavi. Structural similarities and unity, signs of the effectiveness of the two works, as well as personality similarities between the two authors should be examined .

key words: English Nezami, Khosrow and Shirin, Mullah Masih Pani
Peti, Ramayana

